

етичного естетичного, трудового виховання. Ухвалення органами влади документів, що склали нормативно-правову базу розвитку позапрограмного краєзнавства, активізація діяльності установ народної освіти, педагогічних колективів з оновлення змісту, форм і методів позапрограмного вивчення рідної природи, організація державних заходів з активізації краєзнавчої роботи навчальних закладів є показниками якісного розвитку позапрограмного природничого краєзнавства.

Аналіз першоджерел дозволив виділити основні напрямки позапрограмної краєзнавчої діяльності, у процесі яких відбувається дослідження місцевої природи: дослідницько-експериментальний, еколого-природоохоронний, екскурсійно-туристський, суспільно корисний, просвітницький. Характерною рисою сучасного стану розвитку шкільного позапрограмного природничого краєзнавства є активне залучення учнів до пошукової, експериментальної, дослідницької краєзнавчої роботи з метою розкриття творчого потенціалу особистості учнів, розвитку їхніх розумових здібностей, пізнавальної активності й самостійності, емоційної й духовно-етичної сфер, яке реалізується через роботу учнівських наукових товариств, організацію активних форм краєзнавчої роботи школярів.

Об'єднання й координація зусиль усіх державних і громадських інституцій у напрямку активізації розвитку шкільного та позашкільного природничого краєзнавства може стати об'єднувальним, консолідувальним чинником суспільного розвитку, спрямованим на реалізацію

національної ідеї формування в молоді почуття гордості за приналежність до народу України, виховання любові до своєї Батьківщини, вироблення розуміння громадського обов'язку щодо неї.

Перспективним напрямком нашого дослідження буде визначення шляхів оптимізації розвитку природничого краєзнавства в системі шкільної та позашкільної освіти в Україні.

Список джерел:

1. Положення про Всеукраїнську експедицію учнівської та студентської молоді „Моя Батьківщина – Україна“ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oblurcentr.kherson.ua/monu/132--1-g>
2. Положення про конкурс школярів і учнівської молоді Української РСР мій рідний край – моя земля“ // Інформаційний збірник Міністерства народної освіти УРСР. – 1991. – № 6. – С. 26–32.
3. Положення про рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу моя земля – земля моїх батьків“ // Інформаційний збірник Міністерства народної освіти УРСР. – 1991. – № 4. – С. 26–31.
4. Положення про туристсько-краєзнавчу експедицію „Краса і біль України“ // Інформаційний збірник Міністерства народної освіти УРСР. – 1992. – № 3. – С. 22–26.
5. Про ведення спостережень за популяціями видів рослин, занесених до Червоної книги // Інформаційний збірник Міністерства народної освіти УРСР. – 1990. – № 17. – С. 9–16.
6. Умови проведення Всеукраїнського конкурсу на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://oblurcentr.kherson.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=97:2010-11-15-15-29-34&catid=5:monu&Itemid=9

СИДОРЕНКО В.В.,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філологічних наук., доцент

УДК 371.14:[811.161.2+821.161.2]

ТИПОЛОГІЯ ПОГЛЯДІВ НА ПРИРОДУ І ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Досліджено теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти. Здійснено ретроспективний огляд психолого-педагогічної, акмеологічної, лінгвістичної джерельної бази на феномен педагогічної майстерності. Розглянуто типологію наукових поглядів і підходів на природу і сутність педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професійно-педагогічна дія, інноваційні функціональні ролі, технологічна культура, акмеологічні інваріанти, методологічна система.

Исследованы теоретико-методологические основы развития педагогического мастерства учителя украинского языка и литературы в системе последипломного педагогического образования. Осуществлен ретроспективный обзор психолого-педагогической, акмеологической, лингвистической базы исследования на феномен педагогического мастерства. Рассмотрена типология научных взглядов и подходов на природу и сущность педагогического мастерства учителя украинского языка и литературы.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессионально-педагогическое воздействие, инновационные функциональные роли, технологическая культура, акмеологические инварианты, методологическая система.

The theoretical and methodological basis for the development of pedagogical skills teacher of Ukrainian language and literature in post-graduate teacher education. Retrospective review of psychological, educational, Akmeology, linguistic source base on the phenomenon of pedagogical skills. Typology of scientific views and approaches to the nature and essence of the pedagogical skills of the teacher of Ukrainian language and literature.

Keywords: teaching skills, vocational and educational performance, innovative functional roles, technological culture, acmeological invariants, methodological system.

Постановка проблеми. Характерологічний образ майстерного вчителя української мови і літератури складався історично, причому перевага тих чи інших якостей, властивостей, функціональних ролей була зумовлена характером доби, панівною ідеологією, запитами суспільства й пріоритетами самої освітньої галузі «Мови і літератури». Щоразу професійні якості вчителя-словесника піддаються регулярному критичному переосмисленню, «бо закостенілі у своєму розвитку вони виглядають архаїчно і малопривабливо для гострих у своєму сприйнятті дійсності учнів» [8, с.8]. Політичні або соціокультурні зміни у світі й Україні зокрема обов'язково спричинюють модернізацію тих чи інших компонентів системи післядипломної освіти вчителя української мови і літератури, відбиваючись на затребуваних професійно-кваліфікаційних та індивідуально-особистісних характеристиках, моделях і формах підвищення кваліфікації для підготовки професіонала екстра-класу, використовуваних андрагогічних, компетентнісних і акме-орієнтованих технологіях, принципах науково-методичного супроводу, різновидах надання необхідних сервісних послуг тощо. Видозміна чи пріоритет тих або інших характерологічних ознак вчителя української мови і літератури позначається появою нових, інваріантних за збереження змістового наповнення самого поняття педагогічної майстерності, оскільки незмінними для всіх епох була і залишається любов учителя-словесника до вихованців, закоханість у предмет, глибока людяність, висока культура мовлення і культура мислення, широка мовна картина світу, інтелігентність, витонченість смаків, ерудованість, художньо-естетична спрямованість особистості, творчий потенціал, артистичність, почуття національної самосвідомості і гідності, гуманізм тощо.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Трактування змістового наповнення категоріального статусу педагогічної майстерності, її компонентного складу та шляхів набуття, розвитку і вдосконалення в системі післядипломної педагогічної освіти на сьогодні залишається чітко невизначеним, хоч вивчення феномену привертало увагу дослідників із давніх часів (О.А.Абдулліна, Б.А.Дьяченко, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, О.А.Лаврінченко, Л.І.Лимаренко, А.С.Макаренко, В.І.Саюк, В.А.Семиченко, В.О.Сухомлинський, Н.М.Тарасевич, Б.Л.Тевлін тощо). У науково-методичних студіях вияскравлюються шляхи

вивищення педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, пропонується вибір способів якісної професійно-педагогічної діяльності з урахуванням мотивів, ціннісних орієнтацій, цілей (К.В.Везетіу, О.М.Горошкіна, Н.В.Зарічанська, О.В.Землянська, О.М.Куцевол, В.І.Луценко, Т.В.Мельник, Т.В.Нікішина, Л.О.Решетняк, О.М.Семенов, В.П.Студенікіна, А.М.Фасоля, В.І.Шуляр тощо). Приділяється увага технологічній культурі вчителя української мови і літератури шляхом упровадження інноваційних технологій у систему роботи, зокрема технологій особистісно зорієнтованого і розвивального навчання (В.І.Андрєєва, Л.О.Варзацька, В.В.Воронова та ін.), інтерактивних (Г.І.Дідук-Ступ'як, Т.С.Розумна, В.Л.Федоренко й под.), кооперативних (М.В.Байда, Л.В.Казакова, Т.В.Міхальцова тощо). Проте на рівні післядипломної освіти багато питань щодо організації та науково-методичного супроводу розвитку педагогічної майстерності вчителя-філолога залишаються не висвітленими. Розв'язання зазначених проблем характеризується варіативністю підходів, неоднозначним тлумаченням багатьох аспектів. Розбіжності у розумінні та термінологічній інтерпретації пов'язано з об'єктивною складністю самого феномену. Вичерпно розкрити теоретичні засади педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури видається можливим шляхом розгляду *генези підходів і поглядів, зіставлення виділених дефініцій у різні періоди розвитку психолого-педагогічної думки, висвітлення сутнісних характеристик розглядуваної педагогічної категорії з тих чи інших позицій*. Недаремно М.М.Поташник наголошує, що будь-який науковий розгляд проблеми починається з історії питання.

Мета статті – ґрунтовне дослідження теоретико-методологічних засад розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти. Відповідно до поставленої мети **основні завдання** визначаємо наступним чином: 1) здійснити ретроспективний огляд психолого-педагогічної, акмеологічної, лінгвістичної тощо джерельної бази дослідження на поняття педагогічної майстерності, його компонентний і структурний склад, категоріальний статус щодо; 2) розглянути типологію наукових поглядів і підходів на природу і зміст педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури; 3) визначити сутнісні

характеристики категорії педагогічної майстерності з існуючих на сьогодні концептуальних позицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методологічний аналіз питання розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної освіти характеризуються нерівнорядністю підходів і почасти урахуванням різних, іноді навіть протилежних аспектів. Ретроспективне вивчення психолого-педагогічних поглядів на сутність феномену педагогічної майстерності, його компонентний і структурний склад, умови і шляхи вдосконалення протягом життя дає змогу простежити їх типологію, окреслюючи класифікаційні параметри ґрунтового розгляду. **Типологія** як вид наукової систематизації, класифікації і впорядкування складних об'єктів, пов'язаних між собою генетично, або між якими важко провести чітке розмежування і які екземпліфікуються деякими типовими зразками [3, с. 290] уможлиблює виокремлення певних напрямів еволюції думок, викристалізованих в існуючих на сьогодні концептуальних поглядах і підходах. Підхід можна визначити як комплекс основних вихідних установок, що включає певне першочергове уявлення про досліджуваний об'єкт, а також зумовлені значною мірою цим уявленням стратегію, тактику і засоби вирішення [4, с. 46]. Перераховані у запропонованому тлумаченні компоненти розглядаємо як аспекти підходу до вирішення певної проблеми. У нашому дослідженні, послуговуючись класифікацією А.С. Майданова [4, с. 46-69], теоретичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури вивчаються з різноманітних ракурсів або аспектів: «Вибір в об'єкті, що вивчається, того чи іншого параметру і перетворення його в основу підходу до вирішення відповідної проблеми призводить до формування різних напрямів у дослідженні цього об'єкту. Це дозволяє точніше визначити важливість і значення того чи іншого параметру, зіставити результати різних підходів і встановити цінність кожного з них. Конкуренція різних підходів стає фактором отримання дійсно значущих результатів» [4, с. 47]. Так, ґрунтового вивчення набуває *концептуальний аспект підходів*, що включає розгляд певного способу розуміння, тлумачення, інтерпретації сутності і категоріальних параметрів поняття майстерності, опис цієї педагогічної категорії з певних концептуальних позицій, існуючих на сьогодні точок зору, завдяки чому задається загальний погляд на психолого-педагогічний і акмеологічний феномен, створюється деякий його схематичний образ; *комплексний аспект підходів*, що ґрунтується на ідеях системності, взаємозв'язку і взаємозумовленості різнопланових характеристик на систему розвитку

майстерності вчителя-словесника в післядипломному освітньому просторі, її різноманітних компонентів, що є сукупністю взаємозалежних підсистем; *глобальний аспект підходів*, призначений для пролонгованої дослідницької роботи, передбачає вичерпність, різнобічність, масштабність вивчення, зокрема виявлення категоріально-методологічної ієрархії педагогічної майстерності в системі інших понять, структурно-компонентного складу, внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку майстерності вчителя української мови і літератури, розробку дієвої системи розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в післядипломному просторі тощо.

Залежно від ракурсу вивчення феномену педагогічної майстерності розмежуємо *широкий* (традиційний) і/або *вузький підходи*. При **широкому** або **традиційному підході** до розгляду педагогічної майстерності здійснюється його узагальнювальна інтерпретація для всіх педагогічних спеціальностей без урахування предметної специфіки спеціаліста, пріоритетних завдань тієї чи іншої освітньої галузі, адресної спрямованості, набутого компетентнісного досвіду. Підхід є достатньо виправданим для підготовки сучасного спеціаліста у вищому навчальному закладі. Поширений у психолого-педагогічній літературі в працях Ю.П. Азарова, Х.М. Гафурова, Н.В. Гузій, Ю.І. Завалевського, І.А. Зязюна, Н.В. Кузьмінної, Н.В. Кухарева, А.С. Макаренка, Н.М. Острроверхової, В.Ф. Паламарчук, М.М. Палтишева, Б.Л. Тевліна, В.В. Федорчук тощо.

За **вузького підходу** дослідження теоретико-методологічних засад педагогічної майстерності, з одного боку, шлях до набуття професійно-педагогічної компетентності і професіоналізму простежується через оволодіння різними компонентами педагогічної професії, відображає певні ракурси формування майстерності. Уживання того чи іншого з них зумовлене змістом, спектральними характеристиками тієї професійно-педагогічної діяльності, що досліджується або стала центром пильної уваги, зокрема *майстерність виховання особистості* (І.Д. Бех, В.А. Кан-Калик), *майстерність організації навчально-виховної роботи на уроці* (Н.В. Кухарев), *майстерність професійно-педагогічного спілкування* (В.А. Кан-Калик), *майстерність управління навчально-виховним процесом* (Г.І. Хозяїнов), *методична майстерність* (Р.І. Бобришева), *технологічна майстерність* (О.Я. Мариновська, І.П. Підласий, Г.К. Селевко), *художньо-педагогічна майстерність* (В.А. Кан-Калик, В.І. Хазан), *лекційна майстерність* (І.О. Камков), *майстерність володіння інформацією або засвоєння змісту навчання* (В.П. Беспалько), *мовна майстерність* (Л.І. Мацько, Т.Г. Окуневич,

О.М. Семенов), *мовленнєва майстерність*
 (О.С. Булатова, Н.П. Вербова, О.М. Головіна,
 В.В. Урнова, С.О. Караман, Л.Є. Туміна,
 В.П. Чихаєв), *голосова майстерність*
 (О.І. Савостьянов), *ораторська майстерність*
 (О.М. Горюшкіна, Л.О. Попова, З.Й. Куньч,
 В.М. Шепель), *театральна майстерність*
 (В.М. Шепель), *акторсько-режисерська*
майстерність (О.С. Булатова), *риторична*
майстерність (О.С. Булатова, В.М. Шепель),
полемічна майстерність (Л.А. Введенська,
 Л.Г. Павлова).

З іншого боку, при формуванні і вдосконаленні педагогічної майстерності може враховуватися специфіка професійно-педагогічної діяльності, передбачатися адресна спрямованість для конкретної категорії педагогічних працівників, зокрема вихователя дошкільного навчального закладу (Є.А. Аркін, Л.П. Загородня, С.А. Тігаренко), учителя хімії (Л.О. Ковальчук), учителя технології (К.Є. Романова), учителя фізики (М.К. Гребенюк), тренера (А.О. Деркач, А.А. Ісаєв), учителя-словесника (Ф.Ф. Бугайко, І.О. Синиця, Б.І. Степанишин) тощо. Ґрунтовного вивчення і аналізу в основному набуває методичний, психолого-педагогічний та комунікативний вектори розвитку педагогічної майстерності вчителя-словесника. У вищій школі систему підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури системно й комплексно розроблено О.М. Семенов [9]. Професійну підготовку майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями концептуально представлено І.В. Соколовою [13]. Розробку і впровадження ефективних педагогічних технологій формування індивідуального стилю вчителя гуманітарного профілю в освітньому процесі вищої педагогічної школи здійснено І.О. Цар [16]. Проте в післядипломній педагогічній освіті наявні **лише спорадичні спроби розробки дієвої системи розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури** на всіх етапах неперервного професійно-фахового та індивідуально-особистісного зростання (див. наукові і науково-методичні студії С.О. Карамана [2, с. 111-117], Т.В. Нікішиної [6], С.І. Мірошник [5], Є.А. Пасічника [7, с. 44-50], Б.І. Степанишина [14; 15] тощо).

Крім того, видається не цілком коректним і виправданим, коли в наукових розвідках ідеться про розробку та впровадження *окремленої методологічної системи формування вчителя-мовника або вчителя-літератора в післядипломному просторі*. Свою позицію аргументуємо. Насамперед слід зазначити, що філологічна освіта – це багатовимірна система, між складовими якої, українською мовою і літературою, народознавством і словесністю, краєзнавством і мистецтвом, існує

тісний нерозривний взаємозв'язок. Учитель-словесник після опанування на філологічному факультеті вищого навчального закладу предметного поля спеціальності є професійно компетентним у площині предметного поля «українська мова і література», здатний кваліфіковано розв'язувати завдання у навчально-виховній, соціально-педагогічній, викладацькій, культурно-просвітницькій, науково-дослідній, інформаційно-комунікаційній, кооперативній, менеджерській сферах професійно-педагогічної діяльності, хоча з упровадженням бінарного підходу до підготовки фахівців може також здобути розширений (інтегрований) напрям спеціалізації, різні предметні поля спеціальності. Учитель-словесник не може майстерно, кваліфіковано викладати українську мову, не володіючи на високому рівні літературознавчим арсеналом (історією, теорією, літературною критикою, компаративістикою, текстологією тощо), не проводячи систематично інтегративну паралель між навчальними дисциплінами освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту середньої загальної освіти. Як переконає власний педагогічний досвід та проведене протягом педагогічного експерименту інтерв'ювання вчителів-словесників, делегованих на курси підвищення кваліфікації, дуже рідко вчителі-філологи викладають у навчальному закладі тільки українську мову чи українську літературу (переважно профіль «Українська філологія»). Крім того, на курси підвищення кваліфікації не делегують окремо вчителів-мовників чи вчителів-літераторів, акцент робиться на тематичній спрямованості курсової підготовки учителя-філолога, словесника. Прикметно, що коли мова йде про підготовку вчителя математики в системі післядипломної освіти, то немає підвищення кваліфікації вчителя алгебри або вчителя геометрії, ідеться про загальнотеоретичне, методичне, фахово-професійне зростання спеціаліста, який викладає в школі цей предмет. Завдання освітньої галузі «Мови і літератури» суголосні для вчителя-мовника та вчителя-літератора, тому і розгляд аспектів розвитку педагогічної майстерності на післякурсівній фазі професійного зростання має стосуватися вчителя-словесника взагалі, його методологічна та предметна, мовно-літературна, професійно-фахова підготовка в післядипломній освіті також обов'язково повинна бути представлена і здійснюватися комплексно. Дослідження розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури **у вузькій інтерпретаційній парадигмі**, що враховує природу самого навчального предмета, стратегічні завдання освітньої галузі «Мови і літератури», інноваційні функціональні обов'язки і ролі словесника-україніста в сучасних соціокультурних умовах, таксономію педагогічних

цілей професійно-педагогічної діяльності, специфіку майстерної професійно-педагогічної дії тощо, вважаємо найбільш виправданим для підготовки конкурентоспроможного і високопродуктивного спеціаліста в системі післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методологічний аналіз стану проблеми на сучасному етапі розвитку післядипломної педагогічної освіти дає можливість виділити різні **наукові погляди на природу і сутність педагогічної майстерності**. Прихильники *технологічного погляду* (М.М. Левіна, О.Я. Мариновська, П.І. Матвієнко, І.П. Підласий, Г.К. Селевко та ін.) пов'язують розвиток педагогічної майстерності із технологічною культурою вчителя, використанням ним у професійно-педагогічній діяльності арсеналом освітніх підходів, технологій, методів, прийомів, форм роботи, що забезпечують реалізацію специфіки предмета.

За *особистісного погляду* у професійному зростанні спеціаліста провідна роль відводиться особистості вчителя, якісним показникам, характерологічним властивостям, зокрема педагогічній обдарованості, творчому потенціалу, педагогічним здібностям, мотиваційним детермінантам, акмеологічним інваріантам формування професіоналізму протягом професійно-педагогічної діяльності. Такого погляду послідовно дотримуються О.С. Булатова, Н.П. Волкова, І.А. Зязюн, Г.В. Єльнікова, О.І. Зайченко, В.І. Маслов, В.Ф. Паламарчук, В.О. Слатьонін, Ю.І. Турчанінова та ін.

Проте концептуально вмотивованішими вважаємо наукові дослідження, у яких розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти здійснено з урахуванням *нової якості майстерної професійно-педагогічної дії*, що вирізняється самотністю, творчістю, індивідуальним творчим стилем викладання, «котрий передбачає неперервний рух по висхідній у безперервному пошуку, удосконаленні, у творчих злетах» [15, с. 88] і дає високопродуктивні результати в навчально-виховному процесі у вигляді навченості учнів, сформованих метакомпетентностей, предметних компетентностей і компетенцій, ступеня розвитку розумових сил (пам'яті, мовлення, уяви, мислення), гуманістичного світогляду і ціннісних орієнтирів, національної самосвідомості і невичерпної мовної картини світу. *Діяльнісний погляд* на розвиток і вдосконалення педагогічної майстерності превалює в працях В.І. Загвязинського, І.А. Зязюна, І.А. Колесникової, О.В. Титової, Б.І. Степанишина, І.Ф. Харламова, Г.І. Хозяїнова та ін. Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури формується і вдосконалюється у професійно-педагогічній

діяльності, проте не зводиться лише до неї, оскільки зумовлена особистими ресурсами, зокрема педагогічними і спеціальними здібностями, характерологічними ознаками, властивостями тощо. Таким чином, у нашому дослідженні розгляд проблеми розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти здійснюється у **вузькому, діяльнісно-особистісному ракурсі вивчення**.

Аналіз джерельної бази дослідження засвідчує, що в тлумаченні дефініції «педагогічна майстерність» немає одностайності поглядів на природу і сутнісні параметри поняття, категоріальний статус в системі педагогічних дефініцій, неоднорідно визначено компонентний склад і чинники формування. Представники описаних вище методологічних підходів по-різному інтерпретують змістове наповнення досліджуваного об'єкта, критерії прояву на додипломному, коли тільки закладаються підвалини педагогічної майстерності, і післядипломному рівнях, коли словесник-україніст, пройшовши етап професійної адаптації, набуває певного професійного досвіду, виробляє індивідуально-творчу систему професійно-педагогічних дій, відшліфовує стиль професійно-педагогічної діяльності, створює ексклюзивну творчу лабораторію. Поліфункціональність досліджуваного психолого-педагогічного і акмеологічного феномену спонукає до **порівняльного аналізу змісту, структури, парадигмальних характеристик як окремо взятого терміну, так і сутнісних концептів педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури**.

Методологічний аспект розглядуваних нами підходів зводиться до вибору неоднорідних методів і засобів, необхідних для неперервного розвитку педагогічної майстерності словесника-україніста в системі післядипломної освіти. Учені вияскравлюють різні шляхи здобуття і подальшого формування словесника-майстра в післядипломній площині, спричинені як особистісними параметрами вчителя, так і зовнішніми умовами, зокрема наполегливість, тверда воля, працелюбність педагога і час (Н.П. Вербова, О.М. Головина, В.В. Урнова), творчий пошук учителя, творча активність, уміння осмислювати й застосовувати на практиці нові досягнення науки й передового педагогічного досвіду (В.Ф. Паламарчук), очікування насолоди духовно-творчого порядку (Ю.П. Азаров), багатогранна робота вчителя, що вимагає великого завзятості і наполегливості, сприятливої психологічної атмосфери в колективі (І.Ф. Харламов) тощо. За твердженням багатьох дослідників, оволодіти педагогічною майстерністю може кожен учитель, хто вдумливо працює, прагне всією душею і діями до професійного зростання

(Н.В. Кузьміна), здатний ставити перед собою надзавдання, позбавився від страху, принижених рівнів власної гідності (Ю.П. Азаров), аналізує і прогнозує власну діяльність, досконало володіє методологією і методами наукового дослідження, уміє виділяти головне, узагальнювати і абстрагувати (Н.В. Кухарев), працює за покликанням і любить дітей (П.І. Матвієнко), наполеглива праця (Т.Ф. і Ф.Ф. Бугайки, Є.А. Пасічник) тощо. Заперечує такий «валовий» підхід щодо досягнення вершин педагогічної майстерності кожним учителем А.І. Кузьмінський. Незалежно від наукових ступенів, звань і стажу оволодіти майстерністю, на думку вченого, може педагог за вроджених і соціально успадкованих високих людських якостей до педагогічної діяльності, ґрунтовної базової освіти, значного власного досвіду безпосередньої практичної педагогічної діяльності, серйозної мотивації досягнення майстерності, цілеспрямованих зусиль з досягнення рівня педагогічної майстерності.

Висновки. Отже, ретроспективний огляд психолого-педагогічної і лінгвістичної джерельної бази дослідження дає змогу простежити типологію поглядів на феномен педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, виділити два напрями еволюції думок, зокрема традиційний (широкий) і вузький, а також такі існуючі на сьогодні погляди, як технологічний, особистісний, діяльнісний, комплексний (діялісно-особистісний). Питання про статус розглядуваної педагогічної категорії, її системоутворювальні чинники, кореляцію з іншими категоріальними поняттями на сьогодні ще не набуло однозначної відповіді. Відсутнє загальноприйняте визначення терміну, чітко не з'ясовано компонентний склад системи, її структуру, умови для формування, розвитку і вдосконалення словесника-майстра в післядипломному освітньому просторі. Це спричинено тим, що вчені по-різному пояснюють організацію і природу педагогічної майстерності, зупиняючись лише на ґрунтовному вивченні певного ракурсу проблеми, що робить дослідження однобічним, неповним. Також некоректним вважаємо розробку окремішньої методологічної системи розвитку педагогічної майстерності виключно для словесника-мовника чи словесника-літератора, що виправдано на рівні вузівської підготовки, формування і розвитку методичної компетентності спеціаліста відповідно до суспільних запитів і освітніх викликів. Безперечним є той факт, що системний і вичерпний аналіз феномену педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури потребує комплексного, багатоаспектного підходу з урахуванням усіх перерахованих вище характеристик.

Перспективи подальших пошуків.

Підсумовуючи аналіз основних концептуальних підходів і поглядів на сутність і природу, шляхи розвитку педагогічної майстерності в чителя української мови і літератури в післядипломному просторі, вважаємо за потрібне в межах дослідження внести певні корективи у визначенні поняття педагогічної майстерності, передусім беручи до уваги модернізаційні процеси як в освітній галузі «Мови і літератури», так і в системі післядипломної педагогічної освіти та окреслюючи власну концептуальну позицію.

Список джерел:

1. Підласий, І.П. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя [Текст] / І.П. Підласий, С.В. Трипольська // Рідна школа: щомісячний наук.-пед. журнал. – 1998. – № 1 (818). – січень. – С. 3-8.
2. Караман, С.О. Методика навчання української мови в гімназії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти [Текст] / С.О. Караман. – К.: Ленвіт, 2000. – 272 с.
3. Куньч, З. Риторичний словник [Текст] / З.Й.Куньч. – К.: Рідна мова, 1997. – 341 с.
4. Майданов, А.С. Методологія наукового творчства [Текст] / А.С. Майданов. – М.: ЛКИ, 2008. – 512 с.
5. Мірошник, С.І. Сучасні підходи до навчання педагогів-словесників як умова розвитку компетентності і творчості учнів [Електронний ресурс] / С.І. Мірошник. – Режим доступу: [www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/8/statti/3miroshnik.htm](http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/8/statti/3miroshnik/miroshnik.htm).
6. Нікішина, Т.В. Педагогічні умови розвитку творчого самовираження вчителів української мови і літератури у післядипломній педагогічній освіті: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т.В. Нікішина; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
7. Пасічник, Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти [Текст] / Є.А.Пасічник. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.
8. Підласий, І.П. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя [Текст] / І.П. Підласий, С.В. Трипольська // Рідна школа: щомісячний наук.-пед. журнал. – 1998. – № 1 (818). – січень. – С. 3-8.
9. Семенов, О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія [Текст] / О.М. Семенов. – Суми: ВВП «Мрія – 1» ТОВ, 2005. – 404 с.
10. Сидоренко, В.В. Підготовка вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти [Текст] / В.В. Сидоренко / Компетентнісний підхід у неперервній освіті: колективна монографія / за науковою редакцією І.Г.Єрмакова. – Донецьк: Каштан, 2012. – С. 204-237.
11. Сидоренко, В.В. Сучасний учитель української мови і літератури як агент соціокультурних змін: інноваційні ролі і функції в післядипломному просторі / Materiály VIII mezinárodní vědecko-praktická konference «Dny vědy-2012» (27 března-05 dubna 2012 roku). – Díl 31. Pedagogika: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – S. 33-36.
12. Сидоренко, В.В. Шляхи удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання: навчально-методичний посібник [Текст] / В.В. Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2008. – 193 с.

13. Соколова, І.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями: монографія [Текст] / І.В. Соколова / за ред. С.О. Сисоевої. – Маріуполь. – Д.: АРТ-ПРЕС, – 2008. – 400 с.
14. Степанишин, Б.І. Література – вчитель – учень (Самостійне вивчення учнями літератури): посібник для вчителя [Текст] / Б.І.Степанишин. – К.: Освіта, 1993. – 240 с.
15. Степанишин, Б.І. Стратегія і тактика в літературній освіті учнів: Роздуми старого методиста-словесника, або Від «альфи» до «омеги» у викладанні рідного письменства в школі [Текст] / Б.І. Степанишин. – К.: Веселка; Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2003. – 191 с.
16. Цар, І.О. Педагогічні технології формування індивідуального стилю професійної діяльності у майбутнього вчителя гуманітарного профілю [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.О. Цар; [Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка]. – Тернопіль, 2011. – 21 с.

КОРОВКА О.А.,

доцент кафедри науково-природничих дисциплін
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

УДК 373.31

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАСШИРЕНИЯ И УПРОЧЕНИЯ ХРИСТИАНСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ МОЛОДЕЖИ В УКРАИНЕ

Проблема відновлення духовності – найважливіша в постатеїстичному суспільстві, і лише у взаємодії православної Церкви і світської освіти вона може бути вирішена позитивно. Тенденція така, що деякі з загальноосвітніх шкіл рухаються від простих факультативів з християнської етики до більш-менш повноцінного навчально-виховного процесу, орієнтованого на християнські цінності рідної цивілізації.

Ключові слова: взаємодія світської освіти і православної Церкви; факультативи християнської етики; православно орієнтовані школи; православні гімназії.

Проблема восстановления духовности – важнейшая в постатеистическом обществе, и только во взаимодействии православной Церкви и светского образования она может быть решена положительно. Тенденция такова, что некоторые из общеобразовательных школ девируют от простых факультативов по христианской этике к более или менее полноценному учебно-воспитательному процессу, ориентированному на христианские ценности родной цивилизации.

Ключевые слова: взаимодействие светского образования и православной Церкви; факультативы христианской этики; православно ориентированные школы; православные гимназии.

The problem of spiritual renovation is major in postatheic society, and only in co-operation between orthodox Church and civil education can it be effectively solved. The tendency is as follows, some of comprehensive schools are moving from optional christian ethics classes to the more or less normal educational process oriented to the christian values of native civilization.

Keywords: co-operation of civil education and orthodox Church; optional christian ethics classes; orthodox oriented schools; orthodox gymnasia.

Актуальность. Существуют встречные движения на поле христианской культуры: с одной стороны, христианство, выжившее в нашем народе, несмотря на самые тяжелые гонения, организованные безбожной властью в XX в., стремится занять в XXI в. подобающее ему не маргинальное, а центральное место в духовной культуре общества и войти во все сферы его жизнедеятельности на законных, даже и с научной точки зрения, правах духовно-нравственного стержня, определяющего смысл и перспективы развития восточно-христианской цивилизации; с другой стороны, секуляризованное общество, с трудом приходящее в себя после атеистических манипуляций с его сознанием, стремится в той или иной степени преодолеть свою безграмотность в христианской культуре и практически соединить свою жизнь с Церковью.

Как нам представляется, в настоящее время в Украине возникли две основные пространственно-временные точки схождения этих встречных движений, одна из которых располагается вне

церковного двора, – имеются в виду дисциплины по выбору (факультативы) в общеобразовательных школах, в рамках которых подрастающее поколение знакомят с историей христианства и его этической системой, – а другая в церковной ограде – речь об уроках Закона Божия и других катехизаторских предметах как для детей, так и для взрослых в воскресных школах на приходах православной Церкви. Важно понять, что здесь и сейчас происходит не одно лишь знакомство с азами христианской веры, но одновременно, хотя еще очень робко и слабо, применение получаемых знаний в обычной жизни «новых» христиан, стремящихся преодолеть секулярное отчуждение духовных ценностей от себя – и от внутренней жизни личности, и от ее действий, направленных во внешний мир. Вот в чём, таким образом, суть *актуальности* исследуемых в данной работе *проблем*, то есть в том, чтобы исследовать и поддержать средствами педагогической науки явления, связывающие между собой идущих друг другу на встречу Церковь и мир, по крайней мере, ту